

ТАҲҚИКИ РҶЗГОР ВА ОСОРИ МУИЗЗӢ ДАР ЭРОН *Хайдаров Фахриддин Наботович, н.и.ф., дотсенти кафедраи таърихи адабиёти тоҷики Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (Тоҷикистон, Душанбе)*

ИССЛЕДОВАНИЕ ЖИЗНИ И ТВОРЧЕСТВА МУИЗЗИ В ИРАНЕ *Хайдаров Фахриддин Наботович, к.ф.н., доцент кафедры истории таджикской литературы Таджикского национального университета (Таджикистан, Душанбе)*

A CONSIDERATION BESET WITH MUIZZI'S LIFE DEPICTION AND CREATIONS IN IRAN *Haidarov Fakhriddin Nabotovich, candidate of philological sciences, Associate Professor of the department of the history of Tajik literature under the Tajik National University (Tajikistan, Dushanbe), E-mail: fakhrizamon@mail.ru*

Вожаҳои калидӣ: Муиззӣ, девони ашъор, мероси адабӣ, рӯзгор, зодгоҳи шоир, сарчаишаҳои адабӣ, нусхаҳои хаттӣ, аҳли адаб ва Нишопур

Дар мақола таҳқиқи рӯзгор ва осори Муиззӣ дар Эрон мавриди баррасӣ қарор дода шудааст. Дар натиҷаи баррасии масъалаи мавриди назар муаллиф иброз медорад, ки баррасии рӯзгор ва осори Муиззӣ дар Эрон ба таври густурда бо ба таъб расидани девони ашъори ӯ дар Техрон бори аввал соли 1940 бо саъй ва қўишии донишманди маъруф Аббос Иқболи Оштиёнӣ оғоз меёбад. Дар баробари ин, девони шоир синас аз ҷониби муҳаққиқони дигари Эрон се бори дигар дар асоси ин наишр, аз ҷумла бо муқаддима ва тасҳеҳи Носири Ҳирӣ, бо эҳтимоми Абдулкарим Ҷарбазадор, ва бар асоси нусхаи тасҳеҳнамудаи Оштиёнӣ. Бо муқаддима, тасҳеҳ ва таълиқоти Муҳаммад Ризо Қанбарӣ ба таъб расидааст. Муаллифи мақола тазаккур медиҳад, ки аз ҷониби адабиётшиносони дигари Эрон низ рӯзгор ва осори Муиззӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст, аммо бештари он такрори яқдигаранд. Ба ин хотир муаллиф бо овардани таълифоти арзишманди муҳаққиқони фавқуззикр иктифо намудааст.

Ключевые слова: Муиззи, поэтический сборник, литературное наследие, жизнь, место рождения поэта, литературные источники, рукописи, литераторы и Нишапур

В статье исследуется жизнь и наследие Муиззи в Иране. В результате обсуждения этого вопроса автор констатирует, что изучение жизни и творчества Муиззи в Иране началось с публикации его сборника стихов в Тегеране впервые в 1318 году (1940 г.) усилиями известного ученого Аббаса Икбола Оштиёни. В то же время сборник стихов поэта был позже трижды переиздан другими иранскими учеными на основе этой публикации: включая введение и исправление Носиром Хири, с исправлениями Устада Аббаса Икбола Оштиёни и на основе подлинной копии Устада Аббаса Икбола Оштиёни Абдулкаримом Джарбазадором, введение, исправление и комментарии Мухаммада Ризо Канбари. Отмечается, что жизнь и творчество Муиззи изучались и другими иранскими литературными критиками, но большинство из них повторяются. По этой причине автор ограничился цитированием ценных работ, перечисленных выше исследователей.

Key words: Muizzi, collection of poetry, literary legacy, life depiction, the poet's birthplace, literary sources, manuscripts, literary circle and Nishopur

The article under consideration dwells on Muizzi's life depiction and creations in Iran. Adducing the result of the analysis dealing the theme explored the author of the article asserts that the study of Muizzi's life depiction and creations in Iran began with the publication of his collection of compositions in Tehran, in 1318 hijra (1940) by dint of the famous scholar Abbas Iqbal Ashtiani's efforts, for the first time. At the same time, proceeding from the relevant publication, the poet's divan (collection of compositions) was later reprinted three times by other Iranian scholars, including an introduction and correction by Nosiri Hiri in 1362 hijra, under the editorship of Ustod Abbos Iqbal Ashtiani as well. Under the editorship of Abdulkarim Jarbazador in 1389 hijra that was based on an authentic copy by Ustod Abbos Iqbal Ashtiani. As well as, an introduction, correction and commentary by Muhammad Rizo Kanbari in 1393 hijra was published. Muizzi's life depiction and creations have also been canvassed by other Iranian men-of-letters, however the majority of them are repetitive ones. In order to gain the targeted purpose, the author of the article has limited himself to quote from valuable literary productions belonging to the pen of the above-stated researchers.

Баррасии рӯзгор ва осори Муиззӣ дар Эрон ба таври густурда бо ба таъб расидани девони ашъори ӯ дар Техрон бори аввал соли 1318/1940 бо саъйю кӯшиши донишманди маъруф Аббос Иқболи Оштиёнӣ оғоз меёбад. Аббос Иқбол ба девони шоир муқаддимае иншо намуда, ки дар он роҷеъ ба валодат, таърихи қаробати ӯ ба дарбор, фарҷоми рӯзгор ва хусусиятҳои бадеии ашъори ӯ маълумоти мухтасар пешниҳод намудааст.

Мундариҷаи матни девони таҳиянамудаи Аббос Иқбол аз қасоид (466 адад), ғазал (60 адад), рубой (175 адад), китъа (34 адад), таркиббанд (3 адад), тарҷеъбанд (3 адад) ва мусаммат (1 адад) иборат мебошад. Мураттиб дар охири китоб боби алоҳидае ҷудо карда, ба он «Изофот» унвон гузоштааст. «Изофот» аз шеърҳои, ки нусхаи онҳо дар девонҳои дардастдоштаи Аббос Иқбол набуда, мураттиб онҳоро аз нусхаҳои дигари хаттӣ ҷамъоварӣ намудааст, иборатанд [5]. Дар ин боб 6 қасида, 1 ғазал, 1 китъа ва як порҷаи шеърӣ бо номи тағазул оварда мешавад.

Дар таҳияи девон аз ҷониби мураттиб баъзе камбудихо, аз қабилӣ аз матн афтодани калима, ибора ва дар баъзан ҳолат мисраъҳои алоҳида ба назар мерасад, ки дар натиҷаи мутолиаи девон мушоҳида мешавад.

Муҳаққиқ вобаста ба масъалаи мавриди назар дар боби «Кайфияти ҷопи девон» иброз менамояд, ки: «Бадбахтона, бо камолӣ кӯшише, ки шуд, аз девони Муиззӣ ҳеҷ нусхае, ки таърихи китоби он нисбатан қадим бошад, ба даст наомад ва ба иллати ҷадид будани нусхаҳо аз додани ихтилофоти нусаҳ сарфи назар шуд ва чун ҳамаи ин нусхаҳо ҷадид ва камубеш мағлут буд, бисёре мавозеъ ҳамчунон машкул ва мағлут монд ва нигоранда онҳоро ба ҳамон ҳол боқӣ гузошт ва иҷтиҳод ва завқи худро дар тасҳеҳ маноти эътибор қарор надод то дигарон онҳоро ба салиқаи худ ё мутобиқ нусаҳе, ки ба даст доранд, салоҳ намоянд ва ба иғвои нигоранда дар ҳафт ва иштибоҳ наафтанд» [5, Син].

Дар баробари ин, Аббос Иқбол илова менамояд, ба таъби китобе дар шарҳи тафсил дар боби Муиззӣ ва падари ӯ Бурҳонӣ ва он ҷӣ ва мамдуҳин ва муосирини эшон аст, ба зудӣ иқдом хоҳад шуд ва дастраси хонандагони гиромӣ хоҳем гузошт [5, Син].

Мутаассифона, дар бораи таълиф ва нашри ин китоб маълумоте дастрас нашуд.

Девони ашъори шоир сипас аз ҷониби олимони дигари Эрон, аз ҷумла зери унвони «Девони комили Амир Муиззӣ бо муқаддима ва тасҳеҳи Носири Ҳарӣ» соли 1362 ҳ.к., «Девони Амир Муиззӣ бо тасҳеҳ ва таҳшияи устод Аббос Иқболи Оштиёнӣ» Бо эҳтимоми Абдулқарим Ҷарбадор соли 1389 ҳ.к. ва «Девони Амир Муиззӣ бар асоси нусхаи мусаҳҳеҳ устод Аббос Иқболи Оштиёнӣ», муқаддима, тасҳеҳ ва таълиқоти Муҳаммад Ризо Қанбарӣ соли 1393 ҳ.к. ба таъб расидааст [5,6,с.7,8].

Носир Ҳарӣ, ки бо нигориши муқаддима соли 1362/1983 девони Муиззиро ба таъб расонидааст, ашъори ӯро бидуни тағйир ва изофаву илова, тавре ки Аббос Иқбол нашр намудааст, овардааст. Мавсуф дар муқаддима дар бораи Муиззӣ ва падари ӯ, василаи роҳ ёфтани Муиззӣ ба дарбори султон Маликшоҳ, вафоти шоир, сабки эҷоди ӯ ва амсоли он сухан гуфтааст.

Ҳамзамон, ишора намудааст, ки «Шумораи абёти мавҷуди девони Муиззиро ба ҳудуди қариб бист ҳазор байт тахмин задаанд ва баъзе то ҳудуди нуздаҳ ҳазор байт, вале девоне, ки устоду донишманди фақид Аббос Иқбол Оштиёнӣ шомилӣ 18623 байт мебошад» [6,с.16].

Абдулқарим Ҷарбадор ношири девони Муиззӣ дар қисмати муқаддимаи девони шоир мақолаи профессори Донишгоҳи Дехлӣ Саид Амирхусайни Обидиро зери унвони «Абёти ношинохтаи Амир Муиззӣ» овардааст. Дар мақола муаллиф дар баробари шарҳи мухтасари рӯзгори шоир, аз ҷумла таъкид менамояд, ки «инҷониб чанде пеш Бутхонаи (нусхаҳои хаттии шумораи 31, 32, 59, 60) Мавлоно Озод ва Сӯфии Мозандарониро мавриди мутолиа қарор додам ва бо каломӣ аз бузурғтарин шуароӣ форсӣ, ки то ба ҳол ба ҷоп нарасидааст, бархурдам. Дар ин мақола танҳо ашъоре аз Амир Муиззӣ арза мешавад, ки дар девони таъбшуда ёфт намешавад. Ин ҷо бояд тазаккур дода шавад, ки бархе аз ин ашъор дар 1 баёзи захими дигаре, ки дар Китобхонаи анҷумани Осийё (маҷмӯаи ашъор (мунтахаботи ашъори форсӣ) нусхаи хаттии шумораи 927, Ишётак Сусоятӣ) нигоҳдорӣ мешавад, вучуд дорад ва ба исбот мерасад, ки ин калом мутааллиқ ба «Амир Муиззӣ» мебошад. Абёте, ки дар «Бутхона»-и Сӯфии Мозандаронӣ ва дар баёз ҳам вучуд дорад, дар повараке нишон дода шудааст. Ва ин ҳам лозим ба ёдоварист, ки иштибоҳот дар баёзҳо руҳ дода ва ашъори 1 шоир ба дигаре мансуб гардидааст» [7, бисту чаҳор].

Сипас, ашъоре, ки муаллиф ба Муиззӣ нисбат медиҳад, оварда шудааст, ки аз 25 ғазал, 10 китъа, 7 рубой ва 5 байти алоҳида иборат мебошад» [7, бисту чаҳор - сию се].

Муҳаммад Ризо Қамбарӣ зери унвони «Куллиёти девони Амир Муиззӣ Нишопурӣ» бар асоси нусхаи мусаҳҳеҳи устод Иқболи Оштиёнӣ ашъори шоирро ба таъб мерасонад [7].

Устод Қамбарӣ ба девони шоир муқаддимае бо фарогирии рӯзгори шоир, зодгоҳи вай, воситаи вориди гаштани ӯ ба дарбори Маликшоҳ, дар бораи таъсирпазирии Муиззӣ аз устодони салаф, довари шоирон дар бораи шеъри Муиззӣ, нигоҳи муҳаққиқон ба сабки шеъри ӯ, фавоиди луғавӣ ва таъриҳии девони Муиззӣ, фарҷоми кори Муиззӣ ва амсоли он навиштааст, ки дар он рӯзгори шоир нисбатан муфассалтар арзёбӣ мегардад [7].

Мутаассифона, ғалатҳое, ки устод Аббос Иқбол хангоми таҳияи ашъори шоир дар мавриди аз матн афтодани баъзе калимаву ибора ва ҳатто мисраъҳо роҳ додааст, таҳиягарони минбаъда ба ислоҳи он нақӯшидаанд.

Ҳамзамон, устод Аббос Иқбол дар мақолаҳои сершуморе рӯзгор ва ашъори шоирро ба риштаи таҳқиқ кашидааст, ки бештари онҳо дар маҷмӯи мақолоти мавсуф ҷамъоварӣ шудааст.

Дар баробари мураттибони ашъори шоир, адабиётшиносони дигари Эрон низ дар атрофи рӯзгор ва ашъори Муиззӣ таҳқиқот ба анҷом расонидаанд.

Ба истиснои он ки аз ҷониби муҳаққиқони рӯзгор ва ашъори шоир маълумоти дар сарчашмаҳои адабию таъриҳӣ, аз ҷумлаи «Чаҳор мақола» [14,с.70], «Лубоб-ул-албоб» [1,с.70], «Тазкират-уш-шуаро» [13, с. 57], «Ҳафт иқлим» [12,с.770] ва амсоли он омада бозгӯӣ шудаанд, паҳлуҳои дигари рӯзгор ва ашъори шоир дар асоси ашъори шоир ва дигар сарчашмаҳои таъриҳӣ мавриди таҳқиқи адабиётшиносони Эрон қарор гирифтааст.

Аз ҷумла, доктор Ризозода Шафак Муиззиро мутаваллиди шаҳри Нишопур меҳисобад [11,с.167].

Албатта, худ Муиззӣ дар хусуси зодаи шаҳри Нишопур буданаш ишораҳо дорад:

*Ҳар он касе ки набошад ба шаҳру хонаи хеш,
Бувад ғарибу кунд навҳаи ғариб гуроб.
Видоъ кун, ки ҳам акнун, ки ман бихоҳам рафт
Гусаста дил зи Нишопуру суҳбати аҳбоб [5,с.63].*

Дар қасидаи дигар, ки дар мадҳи Фаҳрулмулк фарзанди Хоҷа Низомулмулк - вазири Салҷуқиён суруда, худро яке аз мардуми Нишопур махсуб медорад:

*Дуои халқи Нишопур лашкарест туро
Ки нагсалад-и ҳаме соате нафар зи нафар.
Яке манам, ки дуоҳои туст аширати ман
Чу «Қулҳу Аллоҳ»-у «Алҳамд» кардаанд аз бар [5, с.286].*

Дар баробари ин, тибқи андешаи доктор Шафак «гузашта аз маззиятҳое, ки шеъри Муиззӣ бад он мумтоз аст, ... аз хавосу ахлоқу ҷанғҳо ва сулҳҳои Маликшоҳ ва султон Санҷар ва ахбори бастагон ва надимону вазирони онон монанди хоҷа Низомулмулк ва фарзандони ӯ ва дигарон иттилоъ ҳосил тавон кард».

Мавсуф шеваи шеъри Муиззиро шабеҳи шоирони мутақаддими Хуросон мешуморад ва илова менамояд, ки шеъри Муиззӣ бо ин ки дар асоси мутаваҷҷеҳ ба мадеҳасароист, аз баъзе мавзӯҳои дигар ба қуллӣ орий нест. Масалан, қасидаи маъруфи “Дар марсияи Маликшоҳ ва вазири ӯ Хоҷа Низомулмулк”-ро метавон дар радифи аввали ашъори сӯғвории форсӣ шумурд [11, с.172].

Устод Саид Нафисӣ пас аз таҳқиқи ашъори Муиззӣ ӯро яке аз бузургтарин шоирони Эрон мешуморад, ки шеъри ӯ дар мунтаҳои дараҷаи равонию содагию ширинист ва аз ин ҳайс бар ҳамаи шоирони қарни шашум ба ҷуз Собири Тирмизӣ бартарӣ дорад. Махсусан, дар авсофи табиат ва ғазалсарой маҳорати томе дошта ва дар мадҳу марсия баёни муассир ва каломӣ фасеҳ дорад [9, с.83].

Забехулло Сафо низ дар атрофи рӯзгор ва осори Муиззӣ таҳқиқоти арзишманде анҷом додааст.

Дар бораи кайфияти вафоти ӯ фарзияи Муҳаммад Авфиро дар «Лубоб-ул-албоб» [1] иштибоҳ хонда, таъкид менамояд, ки Муиззӣ, бино бар ишороти худ аз захми пайкони шоҳ чанде бемор буда ва умеди офият надоштааст ва баъдҳо ҳам, ки беҳбуд ёфт, ҳамвора пайкон дар синаи ӯ ҷой дошт ва вайро азоб меод.

Дар хусуси замони фавти шоир ишора менамояд, ки «Охирин касеро, ки Муиззӣ дар девони худ сутуда, Муиниддин Мухтасулмулк Аҳмад – вазири Санҷар аст, ки аз соли 518/1124 м. то соли 521/1127м. дар ин шуғл буд ва дар соли охир ба дасти ботиниён кушта шуд ва чун зикри ғолиби ричоли давраи Маликшоҳ ва Санҷар дар ашъори ин шоир омада, бинобар ин сукути ӯ дар бораи ричоли баъд аз Мухтасулмулк далели он аст, ки вай баъд аз 521 зинда набуд ва шояд пеш аз ин таърих ва пас аз соли 518 даргузашта бошад. Ва ки Санҷар дар ду байти мазкур иллати фавти ӯро тир хӯрдан аз подшоҳ доништааст, пас то охири умр дучори ранҷи пайкон буда ва шояд аз осеби ҳамон пайкон, ки дар синаи ӯ пинҳон буд, даргузаштааст. Ва ба ин тақдир қавли

Ҳидоят (с. 140) - соҳиби «Мачмаъ-ул-фусаҳ», ки фавти Муиззиро 542/1147м. дониста, иштибоҳ аст» [15, с.140].

Ҳамзамон, Муиззиро яке аз чанд шоири бузурги эронӣ ҳисобида, ҳамвора дар сафи муқаддамаи шоирони порсигӯӣ қарор додааст ва вобаста ба муҳтавои ашъори ӯ ишора менамояд, ки дар шеъри ӯ фақат ба мадҳу ғазал бознамеҳурем, балки гоҳ аз вазъу андарзу тавҳид ва ҳикмат ҳам асаре меёбем. Мамдуҳони Муиззӣ тақрибан ҳамаи ричоли давраи ӯ аз оғози салтанати Маликшоҳ то авосити аҳди Санҷар будаанд [15, с.142].

Бадеуззамон Фурӯзонфар дар мавриди зодгоҳи шоир ҳамандешаи устод Шафқ буда, ишора менамояд, ки дар нисбаташ ба Нишопур ҳеч ҷои шубҳа нест ва Самарқандӣ буданаш иштибоҳ аст, зеро гузашта аз тасреҳи Авфӣ ва Амин Аҳмади Розӣ дар абёти худи Муиззӣ бад-ин қазия ишорате ҳаст, ки кам аз тасреҳ нест.

Ба андешаи Бадеуззамон арбоби тазкира ва қисмате аз шуаро ӯро сутуда ва аз бузургони сухан ва умарои калом медонанд ва бар ҳасби даъвии хеш (1 ишора аст ба ин абёт) шеъри шоирони дигар қофила ва шеъри ӯ пешоҳанг ва дар шеър оби лафзу оташи хотир аст ва гарчи шеъраш ба об монад, лекин оташвор ҳамеша сӯи баландӣ ҳамеканад оҳанг ва чун дар дилҳо фузун бошад ҳаловати лафзи осонро, маъониро ба алфози осон манзум мекунад.

*В-агар қиёс кунӣ шеъри шоирони дигар
Бувад чу қофилаву шеъри ман чу пешоҳанг.*

*Об аз оташи баркашад чун офарин гӯяд туро
З-он ки дар шеър об лафз асту оташи хотир аст.*

*Ба об монад шеърам агарчи оташвор
Ҳамеша сӯи баландӣ ҳамеканад оҳанг.*

*Кунам манзум мадҳи ту ба лафзе, к-он бувад осон
Ки дар дилҳо фузун бошад ҳаловат лафзи осонро [16, с.231].*

Салотини муосири ӯро Муиззиддин Маликшоҳ бинни Алб Арслон (465- 485), Рукниддин Барқийроқ бинни Маликшоҳ (485-495), Гиёсуддунё в-алдин Муҳаммад бинни Маликшоҳ (495-511), Арслон Аргун бинни Алп Арслон, ки пас аз бародараш Маликшоҳ (485 то 490) малики Хуросон буд, Санҷар бинни Маликшоҳ (511-552) ва шуарои муосири ӯро Масъуди Саъд, Саной, Сӯзанӣ, Муҳаммад бинни Носири Алавӣ, Саид Ҳасани Ғазнавӣ, Анварӣ, Адиб Собир, Рашидаддин Ватвот, Амъақ, Рашидии Самарқандӣ ном бурда, вафоти ӯро санаи 542 меҳисобад [16, С. 232-233].

Дар китоби “Адабиёти Эрон. аз оғоз то имрӯз” баъзе ишораҳои муаллифони сарчашмаҳои адабию таърихӣ ва муҳаққиқони муосир дар атрофи рӯзгор ва мероси адабии шоир бозгӯӣ шудааст [4, с.56].

Ҳодӣ Қазой роҷеъ ба рӯзгори Муиззӣ сухан ронда, ишора менамояд, ки дар ибтидои зиндагӣ Муиззӣ ба шуғли аслиҳасозӣ мепардохт, то ин ки ба васотати Амир Алӣ бинни Фаромурз, ки бародари зани Алп Арслон ва аз тарафи Маликшоҳ ҳокими Язд буд, ба хидмати султони мазкур даромад ва ҷои падарро гирифт ва шоири дарбор гашт. Ӯ пас аз муддате ба унвони маъмури давлатӣ ба Рум ва Қуния рафт ва бо сарвати калоне бозгашт. Санҷар нисбат ба Муиззӣ эҳтироми зиёде қоил буд ва ӯро падари худ меҳонд. Дар фатҳи Ғазнини соли 510 х.қ. Санҷар ба ҷоизаи қасидае, ки Муиззӣ сохта буд, даҳони ӯро пур аз гавҳар намуд [3, с.108].

Ӯро пайрави сабки шоирони пешини Хуросон, аз ҷумла Фарруҳӣ ва Унсурӣ медонад ва дар мадҳасароӣ устод мешуморад. Ба иттилои муҳаққиқ ӯ дар ашъораш танҳо ба мадҳ басанда накарда, балки дар онҳо аз ҳикмату фалсафа ва панду андарз низ кӯтоҳӣ нанамудааст. Аз ашъораш пайдост, ки аз улуми асри хеш мутталеъ ва боҳабар будааст. Муиззӣ дар соли 511 дар шикоргоҳ ба ногаҳ тире хӯрд. Гӯё ин тир он камони Санҷар нохоста дар рафта буд. Бар асари ҳамин тир муддатҳо Муиззӣ аз ноҳияи сина дард мекашид ва саранҷом низ бар асари захми ҳамин тир дар соли 520 ҳичрӣ-қамарӣ фавт кард [3, с.109].

Доктор Аҳмад Ризо аз ҷумлаи муҳаққиқонест, ки ба омӯзиши ашъори Амир Муиззӣ ба таври густурда машғул шудааст. Нақши ин муҳаққиқ дар барқарор намудани калима, ибора ва баъзан мисраъҳое, ки бо айби носихон аз матни девони шоир афтодаанд, назаррас арзёбӣ мегардад.

Мавсуф дар мақолаҳои “Девони Амир Муиззӣ ва лузуми таҷдиди тасҳеҳ” [18], «Баррасӣ ва таҳлили навъе аз тасрифоти котибон дар нусхаҳои хаттӣ» [17], “Тааммуле бар девони нофарҷоми Амир Муиззӣ (илмӣ- паҷуҳишӣ)” [19], «Ҷойгоҳи Рӯдакӣ дар шеъри Амир Муиззӣ ва дигар шоирон» [20] ва амсоли он роҷеъ ба рӯзгор ва хусусиятҳои бадеии ашъори шоир андешаи худро баён кардааст.

Мавсуф дар мақолаи «Чойгоҳи Рӯдакӣ дар шеърӣ Амир Муиззӣ ва дигар шоирон»[20,с.89] Рӯдакиро нахустин шоири бузург ва касирулшеърӣ форсии дарӣ хонда, қадимтарин чойе, ки аз Рӯдакӣ ёд шудааст, девони ашъори Фаррухии Сиистонӣ ва Муиззӣ меҳисобад.

Дар мақолаи “Девони Амир Муиззӣ ва лузуми таҷдиди тасҳеҳ” пас аз баёни мухтасари рӯзгори шоир илова менамояд, ки девони Муиззӣ то кунун ду бор дар Эрон тавассути устод Оштиёни дар соли 1318 шамсӣ ва дар соли 1362 тавассути Носири Ҳарӣ сурат гирифтааст. Нашри девони шоирро аз ҷониби ин ду нафар бисёр мағлут ва nobасомон ва ба гунае бозорӣ меҳисобад.

Ҳамзамон, ишора менамояд, ки бархе аз ибҳомҳо ва таҳрифҳои матни девон ба гунаест, ки ба иллати мутааххир будани нусахи мусаҳҳеҳ бисёре аз абёт, ки дар асл чаҳор мисраъ буда, ба сурати як байт даромада ва ду мисраи дуҷум ва сеюми байт аз матни девон соқит гардидааст. Чанд намуна аз ин абётро зикр мекунем:

Байти 3118:

*Аё матобеи амри ту ҳозирӯ гоиб
В-аё мусаххари ҳилми ту меҳтар аз кашвод.*

Байт ба ҳамин сурат номафҳум ва мабҳум дар матни девони тасҳеҳи устод Иқбол мазбур аст. Дар нусхаи мактуб ба соли 1041 дар дасти нигоранда асли байт чунин аст:

*Аё матобеи амри ту ҳозирӯ гоиб
В-аё мусаххари ҳукми ту бандаву озод.
Камина паҳлуи ту ҳаст бартар аз гургин,
Кеҳина кеҳтари ту ҳаст меҳтар аз кашвод.*

Байти 7845:

*Аз мадори чарху ҳукми Зухраву Баҳрому тир
Бо ту бод ин шонздаҳ ҳам дар ҳузур, ҳам дар сафар.*

Ин байт низ аз абётест, ки мисраи аввал ва чаҳорум таркиб шуда ва масореи дуҷум ва сеюми он соқит гардидааст. Байти мазбур марбут ба қисмати шарбата ва дуони тоиди қасида аст ва асли он чунин аст:

*Аз мадори чарху ҳукми Зухраву Баҳрому тир
В-аз масири Ҳурмузу Кайвонс сайри моҳу хӯр.
Шонздаҳ чизи ту боқӣ бод то гетӣ бувад
Бо ту бод ин шонздаҳ ҳам дар сафар, ҳам дар ҳузур.*

Абёти фаровоне дигаре дар матни девон вучуд дорад, ки мутаассифона, ба иллати адами вучуди нусхаи саҳеҳ ва мутақаддим дар дасти мусаҳҳеҳ ба сурати як байт даромада, ки зикри ҳамаи онҳо дар ин мақол макдур намебошад.

Аз дигар ишколоти ин тасҳеҳ абётест, ки дар матни девон бо воафтадагӣ забт гардида ва устод Иқбол дар канори он абёт аломати суол гузошта ва ба иллати набуди нусха абётро ба ҳамон сурати ноқис ва нуктачин забт кардаанд. Фақат чанд намуна аз он зикр мегардад:

*Чаҳон танг аст бар аъдо ба сони ҳалқаи Хотам
нигин дорад.*

Байт ба ҳамин сурат дар матни девон забт гардида ва мусаҳҳеҳ дар повараке навиштаанд, ки «Ин байт аз ҷамеи нусаҳ афтада ва фақат сурати мазкур дар матни як нусха ба ҷост». Дар нусахи дар дасти нигоранда байт ба сурати зер забт шудааст:

*Чаҳон танг аст бар аъдо ба сони ҳалқаи Хотам
Зи баҳри он ки ӯ муҳри хилофат бар нигин дорад.*

Байти 7500:

Ифтихори хусравон бошид ба дунёву ба дин,

Мисраи дуҷуми ин байт низ бо воафтадагӣ дар матни девон забт гардида ва мусаҳҳеҳ дар повараке овардааст, ки «дар ин ҷо як мисраъ аз ҳама нусаҳ соқит буд». Саҳеҳи байт чунин аст:

*Ифтихори хусравон бошид ба дунёву ба дин,
Дину дунёро ба султони чаҳон аст ифтихор [18].*

Мавсуф дар мақолаи “Тааммуле бар девони нофарҷоми Амир Муиззӣ (илмӣ- пажуҳишӣ)” низ дар бораи рӯзгори шоир маълумоти хеле мухтасар дода, бештар ба девони шоир тавачҷуҳ зоҳир менамояд. Дар ин радиф ӯ аз норасоӣҳое, ки аз ҷониби мурағибони девон ба вуқӯ пайваस्ताаст, сухан ба миён меорад. Аз ҷумла таъкид менамояд, ки матни девон бар асоси се нусаҳи мутаохир ва мағлут сурат гирифта ва ҷунонки мусаҳҳеҳ дар муқаддимаи девон ишора

карда, ҳар се нусха бидуни таърих ва бо ҳуяӣ номаълум аст. Шеваи тасҳеҳ дар ин чоп мушаххас нашудааст. Мусаҳҳеҳ чӣ нусхаеро бар чӣ асосе ба унвони нусхаи матн қарор дода ва нусхаи бадалро аз кадом забт баргузидааст? Бисёре аз абёти девон, чунонки мусаҳҳеҳ дар муқаддима низ бад-он ишорат карда, ҳамчунон машқук ва мубҳам монда ва мусаҳҳеҳ дар канори он аломати савол (ва ё казо) марқум кардааст. Абёти фаровоне аз ин девон бо воафтадагӣ ва исқотот ба сурати нуктачин забт шудааст. Теъдоди зиёде аз абёт дар асони қасоид маҳзуф аст ва амсоли ин.

Ҳамзамон таъкид менамояд, ки ӯ чанд солест ба кори тасҳеҳ ва тафҳеҳи девони ин шоир машғул аст ва нусхаҳои мухталифи девони ин шоирро аз назар гузаронидааст, хангоми муқобилаи нусхаҳои мутааддид бо нусхаи ҷопии девони ин шоир бо мавриди фаровоне аз тасҳифот ва таҳрифот рӯ ба рӯ шуд, ки бархе аз ин тасҳеҳот ва хатоҳои тасҳеҳи шодравон Иқбол дар ин муқобила дар ихтиёри алоқамандон қарор дода шавад [19, с. 290-291].

Абдулҳусайни Зарринқӯб Амир Муиззиро модехе куштаи мамдуҳ меҳисобад. Дар бораи ид гардидани шоир ба дарбор ишора менамояд, ки «Вақте амирушшуаро Абдулмалик Бурҳонӣ, мадҳгар ва мулозими дарбори Алб Арслон дар оғози фармонравии Маликшоҳ дар Қазвин даргузашт (465), писараш Муҳаммадро тайи қитъае маъруф, (байти мазкур дар назар аст:

Ман рафтаму фарзанди ман омад халафи сидқ,

Ўро ба Худову ба худованд супурдам. – Ҳ.Ф.), ки баъдҳо зоҳиран теъдоде дигар аз арқони давлати Салҷуқӣ як байти онро ба тақрибӣ тазмин карданд (1), ба султони ҷавон супурд» [2, с.143].

Шеърӣ Муиззиро якдаст намеҳисобад ва илова менамояд, ки бо он ки дар баъзе маврид содагии Фарруҳӣ ё инсичоми Унсуро ба хотир меоварад, дар поре маврид мисли Манучеҳрӣ ва Ломей алфозу таъбироти номаънӯси тозиро бидуни васвос ба кор мебарад. Ашъораш бештар қасида аст ва тамоми қудрату маҳораташ низ дар қасоидаш инъикос дорад. Дар ғазал ва рубоӣ ҳам поре намунаҳои хуб дар девонаш ҳаст. Ба иловае мисли Манучеҳрӣ дар назми мусаммат ва мисли Фарруҳӣ дар таркиббанд ҳам таъъозмоӣ кардааст. Бо ин ҳама қудрату нубӯғӣ ӯ агар дорад ва то ҳаде ки дорад, бештар дар қасоидаш ҷилва мекунад, ки ду вижагии умдаи он иборат аст аз мадҳ ва васф [2, с.148].

Дар мадоеҳи ӯ, албатта, инҳирофҳои нописанди дарҳури сарзаниш ва тамаллуқҳое, ки моёи нафрати таъби мустақим аст, бисёр аст, аммо кадом шоири қасидасаро ҳаст, ки бидуни ин гуна игрокот ва тамаллуқот тавонистааст аз ҳосили мадоеҳи худ баҳраи кофӣ оид кунад [2, с.149].

Аз ҷониби адабиётшиносони дигари Эрон низ рӯзгор ва осори Муиззӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст, аммо бештари он такрори якдигар аст. Ба ин хотир бо овардани таълифоти арзишманди муҳаққиқон иктифо намудем.

Бо вучуди қорҳои анҷомёфта аз ҷониби муҳаққиқони Эрон дар самти рӯзгор ва ашъори Амир Муиззии Нишопурӣ паҳлуҳои гуногуни норавшани зиндагиномаи шоир, пеш аз ҳама дар асоси мероси адабии ӯ, ашъори ӯ аз нигоҳи муҳтаво ва санъатҳои бадеӣ, силсилабандии салотин ва вазирону қабирони сулолаи Салҷуқӣ дар асоси қасоиди мадҳии шоир ва амсоли он боқӣ мондааст, ки дар оянда аз ҷониби муҳаққиқони рӯзгор ва осори шоир таҳқиқи густурда меҳаҳад.

ПАЙНАВИШТ:

1. Авфӣ, Муҳаммад. Лубобулалбоб: бо тасҳеҳи Эдуард Ч. Браун. Бо муқаддимаи Муҳаммад Қазвинӣ ва тасҳеҳоти ҷадид ва таълиқоти Саид Нафисӣ/ Муҳаммад Авфӣ.- Техрон: Хурмус, 1389 ҳ. – 1082 с.
2. Зарринқӯб, Абдулҳусайн. Бо қорвони хулла / Абдулҳусайни Зарринқӯб.- Техрон: Илмӣ, 1389.- .
3. Қазоӣ, Ҳодӣ. Зиндагиномаи нависандагон ва шоирон аз Рӯдакӣ то Давлатободӣ / Ҳодӣ Қазоӣ.- Техрон:Беҳзод, 1386.- 691 с.
4. Мерисон, Ҷорҷ ва дигарон. Адабиёти Эрон. Аз оғоз то имрӯз / Ҷорҷ Мерисон ва дигарон.- Техрон, Густурд, 1380.
5. Муиззӣ, Амир. Девон: тасҳеҳ ва таҳшияи устод Аббос Иқболи Оштиёнӣ/ Амир Муиззӣ. - Техрон: Иломиа, 1318 ш. - 728 с.
6. Муиззӣ, Амир. Девони комил.Муқаддима ва тасҳеҳи Носири Ҳарӣ/Амир Муиззӣ.- Техрон. – 1362 ҳ.ш.
7. Муиззӣ, Амир. Девон: тасҳеҳ ва таҳшияи устод Аббос Иқболи Оштиёнӣ. Бо эҳтимоми Абдулқарим Ҷарбадор/ Амир Муиззӣ. – Техрон: Асотир. – 1389 ҳ.ш.
- 8.Муиззӣ, Амир. Куллиёти девон: бар асоси нусхаи мусаҳҳеҳи устод Иқболи Оштиёнӣ. Муқаддима, тасҳеҳ ва таълиқоти Муҳаммад Ризо Қамбарӣ/ Амир Муиззӣ. - Техрон: Заввор, 1391 ҳ.ш. - 709 с.

9. Нафисӣ, Саид. Таърихи назму наср дар Эрон ва дар забони форсӣ / Саид Нафисӣ. -Техрон: Меҳан, 1344. 664 с.- Ҷ.1.
10. Оштиёнӣ, Аббос Иқбол. Маҷмуаи мақолот:Чилди аввал. Гирдоваранда ва тадвини доктор Саид Муҳаммад Дабири Саёқӣ/ Аббос Иқболи Оштиёнӣ. -Техрон, Равзана, 1378.- 668 с.
11. Ризозода, Шафақ. Таърихи адабиёти Эрон / Шафақ Ризозода, Техрон: Амири Кабир, 1341.- 446 с.
12. Розӣ, Амин Аҳмад. Ҳафт иқлим: тасҳеҳ, таълиқот ва ҳавошии Саид Муҳаммад Ризо Тохирӣ (Ҳасрат).Чилди дуюм / Амин Аҳмади Розӣ.- Техрон, Суруш,1389.-1443 с.
13. Самарқандӣ, Давлатшоҳ. Тазкират-уш-шуаро: бо эҳтимом ва тасхеҳи Эдуард Браун/ Давлатшоҳи Самарқандӣ.- Техрон:Соҳир, 1382.
- 14.Самарқандӣ, Низомии Арӯзӣ. Чаҳор мақола: мусаҳҳеҳ аллома Муҳаммад Қазвинӣ, Муҳаммад Муин, бо эҳтимоми Азизулло Ализода/ Низомии Арӯзии Самарқандӣ.-Техрон, Фирдавс, 1388. - 224 с.
- 15.Сафо, Забехуллоҳ. Таърихи адабиёт дар Эрон. Таҳия ва тазехоти Саъдоншо Имронов, Бадриддин Мақсудов/ Забехуллоҳи Сафо. Душанбе – 2003, 318 с.
- 16.Фурузонфар, Бадеуззамон. Сухан ва суханварон / Бадеуззамон Фурузонфар: Техрон: Хоразмӣ. 1380.-713 с.
- 17.Ялмаҳо, Аҳмад Ризо. Баррасӣ ва таҳлили навъе аз тасрифоти котибон дар нусхаҳои хаттӣ / Аҳмад Ризо Ялмаҳо//Пажӯҳишномаи забон ва адабиёти форсӣ, соли сеюм, шумораи нухум, баҳори 1390.
- 18.Ялмаҳо, Аҳмад Ризо. Девони Амир Муиззӣ ва лузуми таҷдиди тасҳеҳ / Аҳмад Ризо Ялмаҳо//Фаслномаи илмӣ-пажӯҳишии улуми инсонии Донишгоҳи Ал Заҳро, соли ҳабдахум ва ҳаждахум, шумораи 47 ва 48, зимистони 1386 ва баҳори 1387.
- 19.Ялмаҳо, Аҳмад Ризо. Тааммуле бар девони нофарҷоми Амир Муиззӣ/ Аҳмад Ризо Ялмаҳо//Нашрияи донишгоҳи адабиёт ва улуми инсонӣ, Донишгоҳи шаҳид бо хунари Кирмон. Давраи чадид, шумораи 24 (паёпаи 21), зимистони 1387.
20. Ялмаҳо, Аҳмад Ризо. Қойгоҳи Рӯдакӣ дар шеъри Амир Муиззӣ ва дигар шоирон / Аҳмад Ризо Ялмаҳо//Пажӯҳишҳои забон ва адабиёти форсӣ, донишкадаи адабиёт ва улуми инсонӣ – донишгоҳи Исфохон, давраи чадид, шумораи 20, тобистони 1388.

REFERENCES:

1. Amnesty, Muhammad. Lubobulalbob: under the editorship of Eduard J. Brown. With an introduction by Muhammad Qazvini and new corrections and interpretations by Said Nafisi / Muhammad Awfi. - Tehran: Hormus, 1389. - 1082 p.
2. Zarrinkoub, Abdul Hussein. With the Caravan of Hulla / Abdul Husayn Zarrinkub. - Tehran: Scientific, 1389.
3. Qazoi, Hodi. Biographies of Writers and Poets from Rudaki to Davlatabadi / Hodi Qazoi.- Tehran: Behzod, 1386. - 691 p.
4. Merison, George and others. Persian Literature. From the Beginning to the Present / George Merison and others. – Tehran: Gusturd, 1380.
5. Muizzi, Amir. Devon: corrected and refined by Ustad Abbas Iqbal Ashtiani / Amir Muizzi. - Tehran: Ilomiya, 1318. - 728 p.
6. Muizzi, Amir. Completed Collection of Compositions. Introduction and correction by Nosiri Hari / Amir Muizzi. – Tehran, - 1362.
7. Muizzi, Amir. Collection of Compositions: under the editorship of Ustad Abbas Iqbol Ashtiani. Edited by Abdul Karim Jarbazador / Amir Muizzi. - Tehran: Myth, - 1389.
8. Muizzi, Amir. Devil's Totality: Based on an authentic copy of Ustad Iqbol Ashtiani. Introduction, correction and commentary by Muhammad Reza Kambari/Amir Muizzi.-Tehran:Zavvor,1391.- 709 p.
9. Nafisi, Said. The History of Poetry in Iran / Said Nafisi. - Tehran: Menhan, 1344. 664 p. - V.1.
- 10.Oshtiani, Abbas Iqbal. Collection of Articles: The first volume. Collector and compiler Dr. Said Muhammad Dabiri Sayaki / Abbas Iqbol Ashtiani. – Tehran: Ravzana, 1378. - 668 p.
- 11.Rizozoda, Shafaq. The History of Persian Literature / Shafaq Rizozadeh. - Tehran: Great Amir, 1341. - 446 p.
- 12.Rozi, Amin Ahmad. Seven Climates: correction, interpretation of Said Muhammad Reza Tohiri (Nostalgia). - V. 2. / Amin Ahmadi Rozi. – Tehran: Surush, 1389. - 1443 p.
- 13.Samarkand, Davlatshoh. Tazkirat-ush-shuaro: under the editorship of Edward Brown / Samarkand State University. - Tehran: Sohir, 1382.

14. Samarkand, Nizami Oruzi. Four Articles: authentic by Allama Muhammad Qazvini, Muhammad Muin: under the editorship of Azizullo Alizoda / Nizami Aruzi of Samarkand. – Tehran: Firdaws, 1388. - 224 p.
15. Safo, Zabenullah. The History of Literature in Iran: under the editorship of Sadonsho Imronov, Badriddin Maksudov / Zabenullohi Safo. – Dushanbe, - 2003. - 318 p.
16. Furuzonfar, Badeuzzamon. Speakers / Badeuzzamon Furuzonfar. - Tehran: Khorezmi, 1380.-713 p.
17. Yalma, Ahmad Reza. Review and Analysis Beset with Certain Secretaries` Visits in Manuscripts / Ahmad Reza Yalmaho // The Institute of Persian Language and Literature, the third year, the ninth issue, Spring, 1390.
18. Yalma, Ahmad Reza. Amir Mu'izzi`s Devan and the Need for Revision / Ahmad Reza Yalmaho // Proceedings of the University of Al-Zahra, the seventeenth and eighteenth years, - ##. 47-48, Winter 1386, Spring 1387.
19. Yalma, Ahmad Reza. A Tale of Amir Muizzi`s Unfinished Devon / Ahmad Reza Yalmaho // Publication of the University of Literature and Humanities, Martyr`s University, Kerman. New Age, No. 24 (21st in a row), Winter 1387.
20. Yalma, Ahmad Reza. Rudaki`s Place in Amir Muizzi`s Poetry and other Poets / Ahmad Reza Yalmaho // Research on Persian Language and Literature. The Institute of Literature and Humanities. - Isfahan University, modern period, issue 20, Summer 1388.